

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

VII. évfolyam 4. szám

2004. október

Mozgókönyvtár a síneken

Olvasói hamar megszerették

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 2. számú mozgó könyvtára – 1964. III. 10. (Fotó: FSzEK Budapest Gyűjtemény)

Budapest 1944–45. évi ostroma során jelentős károkat szenvedett a Szabó Ervin Könyvtár – ekkor még Fővárosi Könyvtár – központi épülete, s megsérültek a fiókkönyvtárak is (Folytatása az 5. oldalon.)

Virág Benedek emlékévé a Tabánban

A Budavári Önkormányzat támogatásával Virág Benedek emlékévet rendez a Tabán Társaság, a Magyar Pálos Rend és a Tabáni Helytörténeti Gyűjtemény. Előző számunkban már ismertettük az idén indult Tabáni Füzetek első számát, amely a tabáni Virág Benedek házat mutatta be. Szeptember 22-én Saly Noémi Virág Benedekről irodalmi sétát vezetett és megnyílt a „Virág Benedek és kortársai” című kamara kiállítás.

Október 24-én az I. kerületi Apród utca 10-ben, Virág Benedek emléktáblájának avatásával kezdődik a

helytörténeti gyűjteményben rendezett, „A magyar Horác” című tudományos konferencia. *Porkoláb Tibor*, *dr. Uresevics Daniló*, *Karacs Zsigmond*, *dr. Kerényi Ferenc*, *a Szilágyi Erzsébet Gimnázium növendékei*, *dr. Beke Margit*, *dr. Völgyesi Levente*, és *dr. Saly Noémi* előadásában sokrétű képet kapunk a tabáni remete munkásságáról.

Az emlékévé zárását ünnepléses keretek között december 11-én tartják. Bemutatják a Tabáni Füzetek második kötetét, majd este emlékmisét és emlékkoncertet tartanak a tabáni Szent Katalin templomban.

Átadják az új fővárosi levéltárat

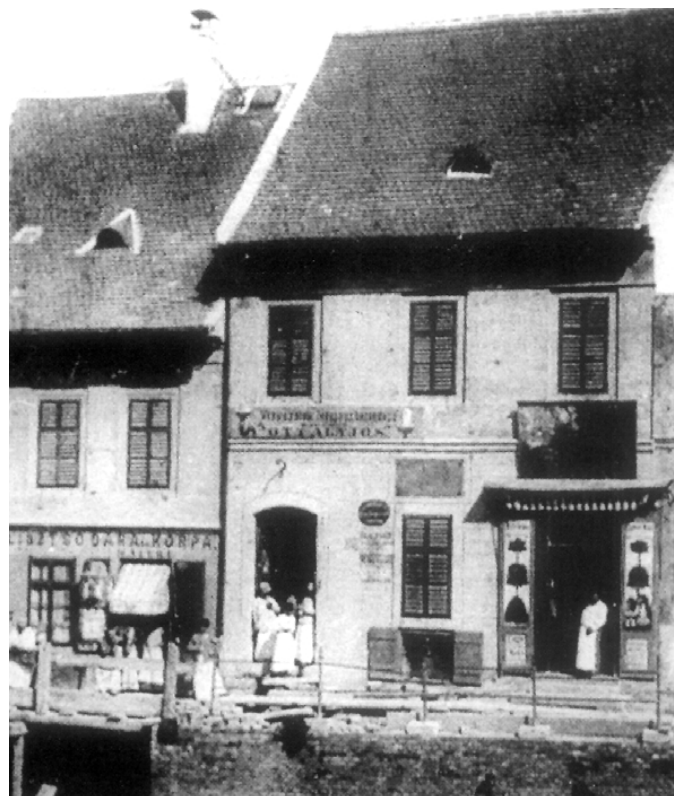
Levéltári Nap – 2004. november 16–17.

Budapest Főváros Levéltárának új székhelyét a Levéltári Nap első eseményeként adja át *dr. Domszky Gábor*, Budapest főpolgármestere. Ezt követően *Breinich Gábor*, a fővárosi levéltár általános főigazgatóhelyettese ismerteti az építéstörténet állomásait „Az eszmétől a megvalósulásig – szakmai igények és dilemmák” című előadásában. A történelekről beszámol az épület főtervezője és kivitelezője is.

A fővárosi levéltárak feladatait és lehetőségeit megvitató nemzetközi kerekasz-

tal-beszélgetés bevezető előadását *Horváth J. András* szakmai-tudományos főigazgató-helyettes fogja megtartani, amelyet az épület bemutatása követ, csoportos látogatás formájában.

November 17-én a levéltári adatbázisok és a történeti kutatás a Levéltári Nap fő témája. A nyitó előadást *Breinich Gábor* „Registrum: integrált állomány-nyilvántartás – a fondfőcsoporttól a tételszintig” címmel tartja majd. Utána Budapest középkori történetére vonat-

Virág Benedek tabáni lakóháza az 1890-es években

Ötzi a budai várban

Vendégünk lett a Dolomitok kapuja

Bolzano város fúvószenekara nyitotta meg szeptember 24-én a Budapesti Történeti Múzeum reprezentatív kiállítását, amelynek kettős címe (*Bolzano – Botzen. Ötzi városa – Utazás a Dolomitok kultúrájába és varázslatos világába; Ötzi Cultour*) előre jelezte annak látniválóját. A mintegy harminc fős fúvószenekaruk dél tiroli népviseletben vonult fel: a férfiak fehér térdharisnyában, oldalt fehér csíkos fekete nadrágban, barna zekében, díszített tiroli kalapban, a hölgyek fekete ruhában, fehér kötényben, nyakukban fehér csipkével és fejükön fekete csipkés pártában voltak.

A kiállítás megnyitásakor a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója, *Bodó Sándor* köszönetét fejezte ki a kiállítás szervezésében legnagyobb részt vállaló szervezetnek, a Közép-Európai Kulturális Intézetnek. Budapest alpolgármestere, *Schiffer János* az EU-s tagságunkat hangsúlyozta. Kiemelte, hogy újra sok minden köt össze minket és mi büszkék vagyunk arra, hogy Budapestet a németek, szerbek, csehek és horvátok a magyarokkal

együtt teremtették meg. Bejelentette, hogy 2010-ben fővárosunk Európa kulturális központja kíván lenni. A Budavári Önkormányzat polgármestere, *Nagy Gábor Tamás* Márai Sándorról emlékezett meg, aki Bolzanóban játszódó regénye révén Budapestet összekötötte a kiállító várossal. Márai regényének főhősét, a velencei ólomkamrákból szabaduló *Casanovát* ez a szabadságát őrző kis dél-tiroli város azért fogadta be és tekintette magáénak, mert „semmi nem olyan veszélyes, mint egy ember, aki nem akar belenyugodni a zsarnokságba.” Magyarul köszöntötte a megnyitó résztvevőit *Elmar Pikler*, Bolzano alpolgármestere, aki a 12. században alapított város lakosságát ma is alkotó

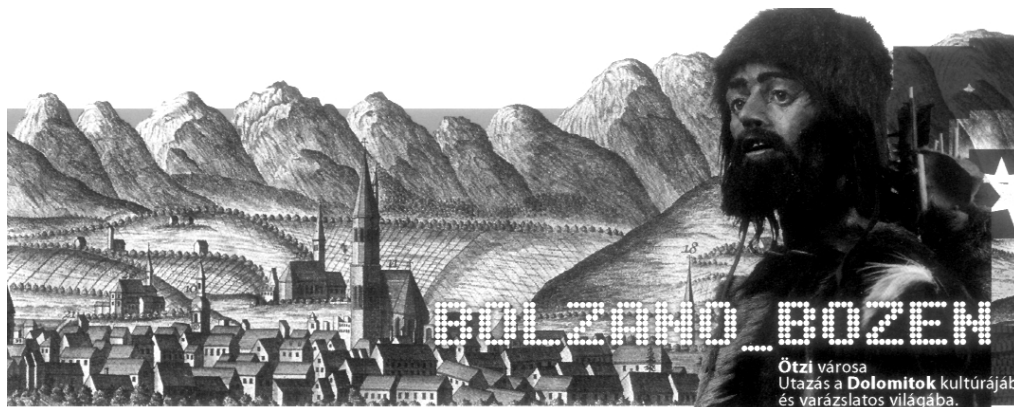
olasz és német nyelvű népcsoportok együttműködését hangsúlyozta.

A Budapesti Történeti Múzeum kiállításának rendezőitől sok ötletet lehet adaptálni. Már az első teremben is az európai szellem érződik. A padlón Bolzano történeti múltját őrző centrumának turisztikai térképén járhatunk, a terem falain a városi létük öröksége tekint le ránk: festmények, grafikák és tárgyi emlékeik. Méltó ehhez a kiállítás többi terme is: Bolzano/Belzen, a Dolomitok kapuja jött el vendégségbe Budapestre. A múlt és jelen egysége valósul meg az egymást követő termekben. Ez a kiállítás egyedi! – Soha, sehol ilyen egységes jelleggel (még Bolzanóban sem) lehetett egy helyen megtekinteni eddig a város múltját és jelenét – jelentette ki a város kulturális tanácsnoka. Az igazi meglepetés a Barokk Udva-

ron várt minket: Ötzi, a gleccserbe fagyott ötezer éves ember.

Világra szóló szenzáció lett egy nürnbergi házaspár felfedezése. 1991. szeptember 19-én jelentették be a Similaun menedékházban az általuk látott holttestet. Az alpesi csendőrök és a hegyi mentők négy nap múltán tudták azt kiemelni, majd helikopterrel az innsbrucki törvényszéki orvosi intézetbe szállítani. Ötzi ie. 3350–3100 körül halt meg. Ekkor a Stonehange még nem létezett és a gizehi piramis építése is 600 év múlva kezdődött. A 160 centiméter magas, 50 kilós, 38-as lábméretű újkőkorszaki ember szövetei, szervei, ruházata és felszerelése teljes épségben mumifikálódott a jégben. Erről olvasóink is meggyőződhetnek a november 22-ig nyitva tartó kiállítás megtekintésekor.

G.T.

Átadják az új fővárosi levéltárat

• folytatás az első oldalról

kozó oklevelek adatbázisáról *Kis Péter* és *Petrik Iván* számol be. A társadalomtörténeti adatbázis építéséről *Nagy Sándor*, a bírósági és ügyészégi iratok adatbázisairól *Mikó Zsuzsanna* ad tájékoztatást. Megismerhetjük a századforduló fotográfusa, *Klősz György* felvéte-

leinek internetes elérhetőségét, a fővárosi térképek adatbázisát, digitalizálásának helyzetét. A szakmai napon tájékoztató hangzik el (*Horváth J. András*) a fővárosi közgyűlés jegyzőkönyveinek feltárásáról, a levéltár honlapján való elérhetőségéről.

Délután már országos témák is napirendre kerül-

nek. A Magyar Országos Levéltár iratanyagai digitalizálásának helyzetéről hallunk, majd számunkra ismerős téma kerül sorra: *Sándor Tibor*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest Gyűjteményének vezetője „Kiszabadult képek...” címmel a gyűjtemény fényképadatbázisának internetes elérhetőségét ismerteti.

Az ezt követő előadások is a levéltári iratok számítógépes feldolgozásának

helyzetét mutatják be megyei és országos szinteken.

Budapest Főváros Levéltára új központjának megnyitása a főváros helytörténettel foglalkozó civil szervezetek, lokálpatriótáinak is ünnepi eseménye. Ettől a naptól kezdve a levéltárban végzett kutatásait az új évezredhez méltó körülmények és európai szintű kutatási feltételek között végezhetik.

gabriel

Házikönyvtár a nemzet szolgálatában

Reformkori pesti emberekről és könyvekről

A réges-régi századfordulón, amikor még német nevet viseltek a pesti házak és nem voltak kávéházi találkahelyek, a magyar irodalom és művészet hajnaldását várók kapcsolatai mégis ekkor kezdtek szorosabbá válni. Az Orczy-kerti sétáról az Üllői úti Három Laufer házban Karacs Ferenc szállására pihenni betérő írók, rendre zúgolódtak azon, hogy a magyar művelődés sorsát Bécsben intézik. 1803 táján, irodalom-, művészet- és színpártolók után sóhajtoztak a szerény, jólelkű úttörők: Dugonics András, Fejér György, Virág Benedek, Kultsár István. Néhány év múltán, - később a Közteleknek helyet adó – épületet megvette gróf Károlyi Antalné, Karacsnak új lakás után kellett nézni. Kultsár István 1808 márciusában telket vásárolt, melyből egy részt átengedett a saját lakóházra vágó Karacsnak. Ott, az akkori Ősz (ma Szentkirályi) utcán építette fel elképzeléseit beleálmodva otthonát. Az egyemeletes ház utcai oldalát nagy bolthajtásos kapu osztotta ketté, két kétablakos és egy egyablakos szobára. Az egyik földszinti helyiséget könyveknek szánta. Fönt a kapu fölött nagy szalon, két

oldalán egy-egy szoba, az udvarra nyíló konyha, egy másik szoba és a mellékhelyiségek voltak. Az egyik szobát használta műhelynek a rézbevéséshez és az

Karacs Ferenc
(Szentgyörgyi János grafikája, 1828)

elkészült metszetek sajtóval való kinyomtatásához.

Az új otthon egyik kedvenc találkozóhelyévé vált nemcsak a városban élő irodalmat, művészetet munkálóknak és pártfogóknak, hanem a vidékről Pestre látogatóknak egyaránt. Rézmetszetei által kialakult munkakapcsolat, legtöbbször szíves barátsággá vált. Karacs szolgálatát igényelték a Landerer, Pack, Trattner, a bu-

dai Királyi Egyetemi Nyomda és a könyvkereskedők (Hartleben, Kilián, Eggenberger), magánszemélyek és testületek, egyházak. E sokoldalú kapcsolat által valamennyi megjelent lap, folyóirat és könyv a kiadó, vagy a szerző által tiszteletpéldányként lett küldve, nemegyszer a ház asszonyának, Takáts Évának is. Ők viszonzásul, kiterjedt ismeretsegüket használva, buzgó előfizető-gyűjtők voltak. Áruklodik erről az MTA kéziratárában Karacs Ferenc levele, melyben az elhalt Csokonai anyjának számolt el a költő Dorottya című kötetének eladásáról, megjegyezve, hogy az egyikét „nekem küldötte barátsági ajándékkul”. Karacs leányánál, Teréznel olvassuk, hogy a lapok, fo-

Karacs Ferencné Takáts Éva
(Szentgyörgyi János grafikája, 1828)

lyóiratok az egyik asztalon pihentek, míg el nem avultak, vagy míg olvasójuk akadt. A fiatal látogatók ezeket a család távollétében is bármikor használhatták.

Egy alkalommal néhány olvasni vágyó diák zárva találta az ajtót és az utcáról belépett a nyitott ablakon. Nagy volt a meglepetés mikor „az ajtót felzártuk, bámultunk a különös úton bejutott látogatókon, és lett közös nevetés”.

Majd a húszas években már működött Pesten Wigand Ottó kölcsönkönyvtára.

„Az atyám könyvtárának alsó polcán levő könyvek olvasására mindig fel voltunk szabadítva. Nem gyermekirodalom tartalmúak voltak azok, abban az időben még efféle nem létezett, hanem magyar nyelven megjelent életírások és útleírások, továbbá Kazinczy, Dugonics, Csokonai, Kisfaludy művei.” 1818-ban a még tíz éves Teréz Goethe egyik munkáját lapozgatta, a látogató „Kazinczy mosolygott a Klavigó-olvasó fölött”, mielőtt jól kifaggatta annak tartalmáról.

Virág Benedek a régi ismerős verssel köszöntötte a házigazdát és Karacs Tusculánumnak nevezte el otthonukat, ahol ő is szívesen élne. A fényt kedvelő Janakovich Miklós pedig az egyszerűség paradicsomának hívta. Karacs Teréz számtalan visszaemlékezése által némi képet alkothattunk szülei könyvtárát alkotó művekről, a díszes vendégkoszorú neveit olvasva, akik ott munkáikkal is képviselve voltak. Nem egyszer konkrétan említett kiadványokról szerethetünk tudomást. E rövid vallomásban mégiscsak villanásszerűen kerülhetnek elénk a szerzők, s alkalmasint munkáik. (Folytatása következő számban.)

Karacs Zsigmond

Köszönet támogatóinknak

Lapunk 2004. évi négy számának megjelenését néhez anyagi helyzete ellenére támogatta a *Budavár*, a *II. kerület*, a *Belváros-Lipótváros*, a *Ferencváros* és a *XVI. kerület* önkormányzata. A tevékenységünkkel rokonszenvezőktől az adójuk 1 százalékának felajánlásával idén 15.190 forint támogatást kaptunk, amelyet lapunk elkészítésére használtuk fel.

Ingyenes kiadványunk megjelenése támogatóink és az írásaikat ellenszolgáltatás nélkül felajánló szerzőink érdeme, akiknek ezúton is köszönjük önzetlen segítségét.

Budapesti Honismereti Társaság

Négy évtized áll mögöttük

Helytörténeti klub a XIII. kerületben

Mint annyi más kerületben, nálunk is az 1968-as „Fekete-fehér” televíziós vetélkedő adott nagy lendületet a helytörténetnek. 1971 novemberében megalakult az Angyalföldi Helytörténeti Klub, az AHK. Születésénél közreműködött a József Attila Művelődési Ház, a kerületi tanács művelődési osztálya és a Hazafias Népfront kerületi bizottsága.

Évtizedekig szekciókban dolgoztak: topográfiai, ipartörténeti, életmód, kulturális és munkás- és ifjúsági mozgalmi szekció keretében. Gyűjtötték a kerület múltjának tárgyi emlékeit és az írásos anyagokat. Ezeket ki is állították a József Attila Művelődési Házban, amely ekkor egy helyiséget adott az AHK-nak („100 fénykép a XIII. kerületből”, „Ki mit gyűjt?”...). Már ekkor számos rendezvény színhelye volt az akkori Hazafias Népfront Váci út 50. szám alatti helyisége. Kialakult a kapcsolat a kerületi általános iskolákkal, a klubunk megindította az „Ismerd meg Angyalföldet” feladatlapos vetélkedőket, amelybe számos szülőt is sikerült bekapcsolni. 1970 és 1990 között öt alkalommal történelmi akadályversenyt rendeztünk az iskolák számára, a felnőttek „Szülőföldünk, lakóhelyünk Angyalföld” vetélkedőn vehettek részt.

1985-ig elért főbb eredményeink:

- több ezer oldalnyi öszszegyűjtött visszaemlékezés és dokumentum;
- üzemtörténeti kiadványok folyamatos gyűjtése;
- szobrok, emléktáblák leírása, fényképekkel;

- térképek gyűjtése;
- sajtófigyelés (kerületi vonatkozású cikkek és üzemi sajtó);
- fotók, negatívok, kazeták gyűjtése.

1985. II. 13-án a Váci út 50. sz. alatti már ismert helyiségben megnyílt a XIII. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény, amely új lehetőségeket nyújtott a helytörténeti munkának. Adottá váltak bizonyos feltételek – kiállító helyiség, állandó és időszakos kiállítások céljára, nagyobb tárgyak beszerzése, elhelyezése... *Lehel Miklósnéval*, a gyűjtemény vezetőjével szoros munkakapcsolat alakult ki.

Néhány év múlva az AHK megszűnt. Tagjai azonban részt vettek a helytörténeti gyűjtemény kiállításain, rendezvényein. Hátérbe szorult a munkásmozgalmi múlt régebben domináns kutatása, később az ipartörténet is, mivel sorra bezártak a kerület gyárai, üzemei. 1996. március 28-án azonban újjáalakult a közösség, XIII. Kerületi Helytörténeti Klub elnevezéssel.

Szoros maradt a kapcsolat a Helytörténeti Gyűjteménnyel, üléseik többsége is itt volt. Az elhunyt Dömötör Ákos, a gyűjtemény egykori vezetője is többször tartott előadást a klubtagoknak.

Felosztották az egyes szakterületeket (gazdaságtörténet, társadalom- és életmódtörténet, művelődéstörténet, értékvédelem, jelenkortörténet és a mindezeket népszerűsítő helytörténeti propaganda), mindnek megvolt a felelőse. Mindezt *Jelenics József* fogta össze, aki sokat publikált a kerület történetéről. Sokat segített ebben nekünk a kerületi lap, a *Hírnök*, amely többször adott ismertetést programjainkról, közölt helytörténeti írásokat.

Évente néhány alkalommal meglátogatunk más helytörténeti intézményeket, közgyűjteményeket, de fő tevékenységi formánk a havonta tartott előadások. Ezeket vagy valamely tagunk mutatja be kutatásának eredményét, vagy meghívunk egy „érdekes” – és arra érdemes – személyt, lehetőleg kerületünk jelenlegi vagy volt lakosát.

Gyakran hirdetünk meg vetélkedőt vagy pályázatot

a kerület felnőttei és iskolásai részére. Az iskolák helytörténeti sétáit évek óta tagjaink vezetik. Együttműködünk a Helytörténeti Gyűjteménnyel helytörténeti kiadványok készítésében. A Helytörténeti Füzetek sorozatát tagjaink írták (*Bokori Iván*: A XIII. kerületi vallási közösségek tablója; *Reichardt Ferenc*: A Ganz Hajógyár története; *Szalma Mária*: Kassák Lajos a XIII. kerületben; *Hollósy B. Sándor*: Hétház-Kilencház-Tizenháromház; *Németh Marietta*: A Margit-sziget története...). Szintén a klubtagok tollából született a 60 éves a XIII. kerület című helytörténeti írásgyűjtemény. Részt vett klubunk az *Adamecz Gyula* Angyalföld monográfiájának reprint kiadásában és más munkák előkészítésében.

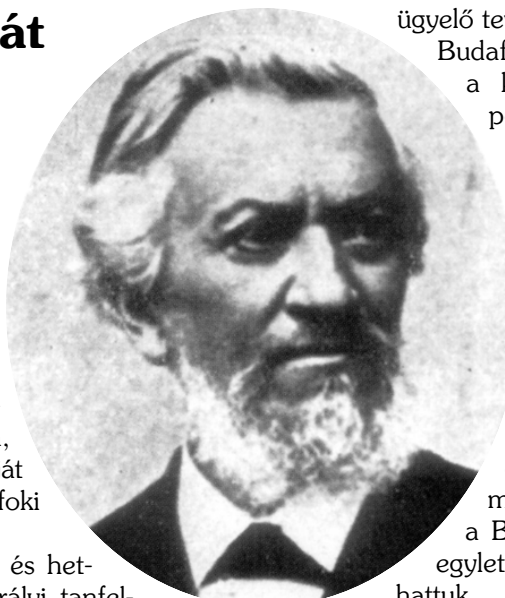
Nagyon fontos számunkra a helytörténeti gyűjteménnyel való együttműködés. Helyiségünk gyakorlatilag a gyűjtemény helyisége, feladataink határosak vagy összefonódnak. A József Attila Művelődési Központ állandó támogatása szintén nélkülözhetetlen számunkra.

Róbert Péter

Emléktáblát kapott Budafok díszpolgára

A Savoyai Jenő Asztaltársaság október 16-án avatta fel Promontor (Budafok) néhai tanítói, tanárai és a község iskoláügyeinek támogatója, *Tóth József* emléktábláját a Savoyai Jenő téri Budafoki Történelmi Emlékfalon.

Az 1842-ben született és hetven évet élt magyar királyi tanfel-

ügyelő tevékenységéért Budafok községétől a kitüntető díszpolgári rangot is elnyerte. A mai budafokiak méltó megemlékezése volt ez. Az emlékbeszédet *Garbóci László*, a Savoyai Jenő Asztaltársaság elnöke tartotta, majd stílusosan a Budafoki Fúvós-egylet előadását hallhattuk.

Mozgókönyvtár a síneken

● folytatás az első oldalról

(kettő közülük teljesen megsemmisült).

A harcok befejeztével szinte azonnal megindult a romok eltakarítása, az értékek mentése és az épületek helyreállítása. Ennek köszönhetően már '45 tavaszán jó néhány könyvtárba visszatért az élet, újra rendszeressé vált a kölcsönzés.

A főváros „vérkeringésének”, azaz villamos-hálózatának helyreállítása alkalmat nyújtott dr. Fort Sándor könyvtári főtiszt ötletének megvalósítására, a villamosba telepített könyvtárak nyitására. Vas Zoltán polgármester támogatta az elképzelést, a BSzKRt (Budapest Székesfővárosi Közlekedési Rt.) igazgatósága pedig egy-egy ekkoriban már korszerűtlen, selejtezésre érett 1895, illetve 1897-ben épült villamoskocsit bocsátott ingyen a könyvtár rendelkezésére. A közlekedési vállalat munkásai rohammunkában végezték felújításukat, melynek eredményeképpen 1945. július 16-án ünnepélyes keretek között adták át az első, majd egy héttel később a második, úgynevezett mozgókönyvtárat, beépített polcaikon egyenként mintegy 3000 kötettel. Olyan állomáshelyeket választottak számukra, amelyekről messze voltak a működő könyvtárak, egyben létezett egy viszonylag kevésbé használatos mellékvágány. A peremkerületek főbb csomópontjai adtak otthont a meghatározott időben megjelenő könyvtáraknak. Kocsinként két-két ponton tartottak kölcsönzési napokat: az 1. számú mozgókönyvtár az angyalföldi Béke téren és a zuglói Bosnyák téren, míg a 2. számú a kőbányai Liget téren és a kis-

pesti villanytelepnél állt az olvasóközönség rendelkezésére.

Már e két fiók létesítésekor felmerült a harmadik, budai 3. sz. mozgókönyvtár üzembe helyezésének terve, ám erre csak 1946-ban került sor. Állomásai a Török utcánál, a Lejtő úti és az albertfalvai kitérőnél voltak.

Az olvasóközönség hamar megszerette a helyszínenként heti egy-két alkalommal 3-3 órát állomásozó villamos-könyvtárakat. A kölcsönzők száma meg is haladta az állandó fiókokét, ehhez azonban sem a

könyvállomány, sem a személyzet (kocsinként egy könyvtáros) nem volt elegendő. Egy olvasó két szép-irodalmi és egy ismeretterjesztő művet kölcsönözhetett, háromheti időtartamra.

Az újabb állandó fiókok nyitásával párhuzamosan több helyen már feleslegessé váltak, így lehetőség nyílt őket más területekre átcsoportosítani. Megjelent a mozgókönyvtár az újpesti vasúti hídnál, a Kelenföld kocsiszínbén, a Lehel és Dózsa György utak kereszteződésénél a zuglói Vezér utcai végállomáson, Rákospalotán, valamint a pestszentimrei és a pestszentlő-

rinci végállomásokon. Később az újpesti Főti útnál, az Orczy téren, és a kőbányai Akna utcánál; Budán pedig a János kórháznál is tartottak könyvtári napokat.

A könyvtárhálózat növekedésével 1955 után elégséges volt e szolgálatot két kocsival lebonyolítani, egy évtizeddel később pedig már csak az 1. sz. könyvtár gördült ki napi néhány órára nyitva tartani a város négy pontjára – egészen 1969 nyaráig. Ekkor tűnt el végleg Budapest utcáiról a kultúra szolgálatába állított villamos.

Krizsán Sándor

Megjelenik a Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv!

A Budapesti Honismereti Társaság kiadásában, a fővárosi önkormányzat Közművelődési és Tudományos Alapjának támogatásával 2005. februárjában megjelenik a *Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv*. Ez a kötet Budapest és elődtelepülései történeti múltjának egy-egy jelentős fordulópontját tárja elénk és egyben bemutatja a fővárosi helytörténeti, honismereti tevékenységeket végző civil szervezeteket, közgyűjteményeket.

Emlékkönyvünkben a főváros és elődtelepülései fontos történelmi eseményeiről, kiemelkedő személyeiről, szervezeteiről és építményeiről olvashatunk, amely a Budapesti História előadást sorozatának 2003. évi előadásait tartalmazza.

A szakmai előadások után az érintett kerületben kiemelkedő helytörténeti tevékenységet végző civil szervezetek mutatkoznak be, vázolják fel tevékenységük főbb irányait, jelentősebb eredményeit, mind-

ezek elérésének módját.

Részletes fővárosi helytörténeti adatbázis zárja a kötetet. Ez a rész a fővárosi és kerületi fenntartású közgyűjtemények és a helytörténet iránt elkötelezett kerületi civil szervezetek főbb adatait tartalmazza.

Mindazok, akik 2004. november 31-ig megrendelik a könyvet, támogató-

ként szerepelni fognak a kötetben. *Megrendelését a Budapesti Honismereti Társaság székhelyére várjuk: 1043 Budapest, Berda József u. 48.*

A kötetet megjelenés után itt lehet majd átvenni, de kérésre postai utánvétellel is elküldhetjük – ekkor a postaköltséget a megrendelő fizeti.

Megrendelőlap

Megrendelem a *Budapesti Helytörténeti Emlékkönyvet*

..... példányban, 1800 Ft helyett 1200 Ft-ért.

Megrendelő neve: .....

Címe: .....

Telefonszáma.....

E-mail címe: .....

- személyesen veszem át
a Budapesti Honismereti társaság székhelyén
 postai kézbesítéssel kérem

Az emlékkönyvben
támogatóként szereplő név: .....

RÓLUNK – RÖVIDEN

Budapesti Honismereti Társaság

Társaságunk elnökségének tagjait idei első ülésükre Breinich Gábor elnök március 4.-én az Újpesti Helytörténeti Gyűjteménybe hívta össze. Az előző ülés óta eltelt időszak eseményeiről Gábor Tibor titkár adott rövid tájékoztatást. Elmondása alapján a Budapesti História előadóestjeinek szervezését a titkár ez alól mentesítve januártól a Rendezvény Szakbizottság elnöke, dr. Tóth József vállalta fel, finansziális háttérét a Miniszterelnöki Hivatal és remélhetőleg a fővárosi önkormányzat támogatása fedezi.

A Históriai Bál iránti alacsony érdeklődés rentábilis megrendezését nem tette lehetővé, ezért még karácsony előtt lemondtak megrendezéséről.

A Városunk 2003/4. és 2004/1. száma megjelent, a 2004/2. szám előkészítés alatt áll – főként a működési célra kapott Fővárosi Önkormányzat Civil Szervezetek... Bizottsága támogatásának köszönhetően. Az elmúlt évi kezdeményezések közül a Társaság anyagi háttérének több lábra állítását (hirdetések az újságba, jótékonybál) nem sikerült elérniük, továbbra is főként a pályázatok fedezik a működést.

A Budapesti Helytörténeti Emlékkönyv kiadhatósága érdekében pályázatukat beadták, még két pályázatot terveznek érdekében benyújtani; egyben a kerületi civil adattár kiegészítése céljából megkeresték a fővárosi civil szervezeteket egy adatlappal.

Felmerült egy fővárosi kicicsoda lexikon szerkesztésének a javaslata is, előkészítésére egy munkacsoport felállításáról döntöttek.

Ezt követően dr. Sütő Józsefné, az Ellenőrző és Számvizsgáló Bizottság elnöke ismertette, hogy a BHT 2003. évi gazdálkodása, APEH bevallása, pénzügyi keretének felhasználása megfelelt a valóságnak – a 2004. február 17-ei helyszíni ellenőrzés tapasztalatai alapján.

Az elnökség meghallgatta a Rendezvény Szakbizottság 2004. évi terveit, majd megvitatta és elfogadta a Társaság 2003. évi tevékenysége közhasznú beszámolója tervezetéről, mérlegéről, eredmény kimutatásáról és 2004. évi munkatervéről adott írásbeli titkári tájékoztatót. A Társaság tagjainak éves

tagdíját minimálisan 400 forintban határozta meg, azzal a kikötéssel, hogy a tagdíjfizetés felső határa nincs korlátozva.

A Honismereti Szövetségnek javasolták a Honismereti Emlékéremmel történő kitüntetésre Gábor Tibor titkárt, munkájának Honismereti Emléklappal való elismerésére Benedek Ágnes (a XVI. kerületi Időutazók Társasága vezetője), Buda Attilát (az ELTE BTK irodalomtörténeti könyvtára vezetője) és Juhász Katalint (a XIII. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény vezetője) – ezt a Szövetség májusban (titkos szavazással) elfogadta, nyilvános átadásukra az esztergomi Honismereti Akadémián kerül sor.

Május 27-én, az Újpesti Polgárcentrum Tükörter-

mében tartotta meg a Társaság éves közgyűlését. Breinich Gábor elnök köszöntőjét követően a teljes tagság előtt került megvitatásra a 2003. évi közhasznú beszámoló és mellékletei, valamint az Ellenőrző és Számvizsgáló Bizottság tájékoztatója a 2003. évi tevékenység és gazdálkodás ellenőrzéséről. Az Egyebek napirendi pontban pedig a Hős Rákóczi népe című, országos középiskolás művelődéstörténeti vetélkedő fővárosi lebonyolításának előkészítéséről (meghirdetői: Honismereti Szövetség, Magyar Nemzeti Múzeum, NEKÖM) – amire a Társaságunk kapott felkérést, valamint a XXXII. Országos Honismereti Akadémia (Esztergom, június 28. – július 2.) programjairól volt egy-egy tájékoztató.

Rákoscsaba-Újtelep kialakulása és története

A Rákosmenti Helytörténeti Füzetek sorozat idei első kötete Bonta Mária Laura tanulmánya. A hangulatos külső megjelenésű kötet képei, oldalanként ismétlődő alányomásos képei a 1920-30-as éveket idézik, így az olvasót mintegy visszarepítik az időben Rákoscsaba-Újtelep keletkezésének időszakába.

A szerzőt idézzük: „Fontosnak tartottam, hogy bemutassam e hely szépségeit és mindazt, ami sok embert ehhez a csendes, nyugodt, kertvárosi környezethez köt. Remélem, segít majd elosztatni a téves elképzeléseket azok fejében is, akik csak „Rákosborzasztóként” ismerik

hírből kerületünket, sokszor azt sem tudva, merre van.” A kötet alaposágát tekintve ez a cél bizonyára sikerül is majd.

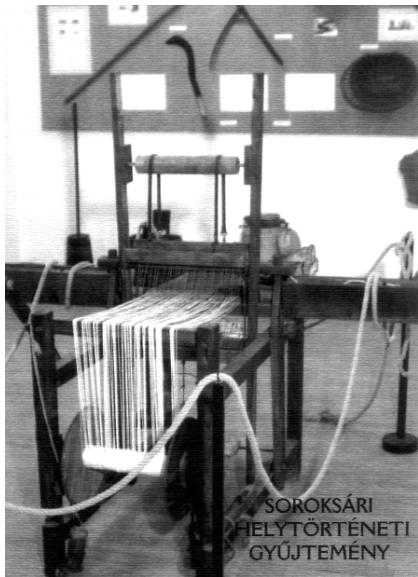

Rákoscsaba nevének etimológiai magyarázata vezet be, a sok levéltári forrást közlő munkát, mely a kezdetektől, gróf Bolza Mariette birtokának felparcellázásától korszakanként követi a település történetét az 1930-as évek végéig. Történeti dokumentumként is használható a kiadvány, amelyet forrás és irodalomjegyzék, a helyi kereskedők, iparosok és korabeli képviselőinek névsora, valamint az egykori utcajegyzék tesz teljessé.

(sz.m.)

Svábok Soroksáron

A Budapesti Históriaiák őszi évadnyitó előadása október 6-án volt a Soroksári Helytörténeti Gyűjteményben. Kiállításuk tárlatvezetőjeként *Mayerné Baán Magdolna* az alapítók lelkesedésével mutatta be a sokrétű gyűjteményt, majd *Sárközy Istvánné* részletesen foglalkozott az 1723. évi betelepítéssel, a földbirtokos *Grasalkovich Antal* szerepével, Soroksár fokozatos fejlődésével. Az egykori elpusztított területen az 1740-es évekre már közel 180 ház épült fel és a vallásos német telepeseknek 800-900 gyermeke élt itt. Felépült a templom, az iskola, a Duna-parton 50-60 vízimalom működött – innen van a *Molnár-sziget* elnevezés.. A „svábok” szorgalmas munkája a földművelés, állattenyésztés, kézművesipar és kereskedelem terén egyaránt eredményes volt. Erre a pesti piac közelsége is kedvezően ha-

tott. Híres soroksári „márka” volt – primőr áruként – az előcsíráztatott krumpli.

Mindezek elismerését jelentette 1760-ban a mezővárosi rang elnyerése

A tejtermékeket piacra vivő soroksári tejesasszonyok – a „milimári”-k – a Duna-jéget szállító jegesek, a molnárok, pékek, kádárok szintén ismertek voltak. Ezt a békés életet szakította meg a második világháború, amely az itt élőknek emberéletben és anyagiakban egyaránt jelentős veszteségeket okozott. A

front utáni „malenkij robot” és az 1946. május 2-iki kitelepítés több mint 6000 embert sújtott...

A következő évtizedek történetét *Mayerné Baán Magdolna* vázolta fel. Alig 20%-a maradt meg az őslakoságnak a kitelepítés után. Ezekben az időkben a sváb hagyományok a lakóházak falai közé szorultak, az utcán nemigen hallatszott német szó, sváb dalok csak a becsukott spaletták mögött csendültek fel...

Ezt a „csendet” először a zene törte át: 1952-ben alakult meg a zeneiskola, újjáledtek a fúvós- és harmonika zenekarok, ismét szólt a népszerű schramli... A hatvanas évektől országosan fellendült a honismereti-helytörténeti mozgalom, amely aktivizálta a lokálpatriótákat. Soroksáron 1966-ban megalakult a Helytörténeti Klub, amelynek a Tánccsics művelődési Ház adott otthont. A klubtagok megkezdtek a régi ruhák, fotók, használati tárgyak gyűjtését és a visszaemlékezések megörökítését. Újabb lendületet adott e munkának 1969-ben a fővárosi kerületek helytörténeti vetélkedője.

A hetvenes években a Mezőgazdasági Múzeum „tájmúzeumaként” a helyi üzemek támogatásával és társadalmi munkával kialakították a jelenlegi gyűjteményt. Ekkor indult meg a hagyományos ünnepek felújítása, a német nyelvű településekkel a testvérkapcsolatok kialakítása, a nyelvoktatás...

A rendszerváltás után egy igen gazdag németnyelvű könyvtárat sikerült létrehozni főleg a vendégek ajándékaiból. Hasonlóan jelentős a helytörténeti kiadványok sorozata, amelyben helyi kutatók publikálják eredményeiket.

Dr. Tóth József

Könyvtárosok Napja

Jubileumi ünnepségen emlékeztek meg október 13-án a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban a fővárosi könyvtárosok Budapesti Közkönyvtára megnyitásának 100 éves évfordulójáról. Az ünnepségen *Schiffer János* Budapest főpolgármester helyettese bejelentette, hogy idén Pro Urbe díjjal tüntetik ki a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárat.

Budapesti Históriaiák

Az előadástek a hónap első szerdai napján, délután 5 órakor kezdődnek!

Október 6.

– A soroksári svábok története

Előadó: *Sárközy Istvánné* ny. mérnök
– Műhely: A Soroksári Helytörténeti Kör és a Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Előadó: *Mayerné Baán Magdolna* múzeumalapító, ny. könyvtárigazgató

(Az előadóestről lásd fenti írásunkat – a szerk.)

November 3.

– Százéves a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

Előadó: *dr. Fodor Péter*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár főigazgatója
– Szabó Ervin és Budapest közkönyvtára

Előadó: *Buda Attila*, az ELTE BTK irodalomtörténeti könyvtára vezetője
– Műhely: Ferencváros és a helytörténet

Előadó: *Gönczi Ambrus*, a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény vezetője

Az előadások után megtekintjük a könyvtár (100 év – 100 könyv című) és a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény kiállítását.

Helyszín: a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Fogadóterme (Bp. VIII., Szabó Ervin tér 1.)

December 1.

– Svábok a Svábhegyen

Előadó: *Sasvári Endre*

– Műhely: Hagomány és helytörténet a XII. kerületben

Előadó: *dr. Berczik Árpádné*, a Svábhegyi Egyesület elnöke

Helyszín: a XII. kerületi Német Kisebbségi Önkormányzat épülete (Bp. XII., Költő u. 1.)

Az előadástek nyilvánosak, belépődíj nélküliek!

Tabáni Helytörténeti Gyűjtemény és Dokumentációs Központ

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Jankóné Pajor Ildikó,
tel.: 201-7093, cím: 1013 Bp.,
Döbrentei u. 9., nyitva: Sze., P., Szo.:
14-18, V.: 11-18 óra

Óbudai Múzeum (Zichy kastély)

Vezető: Dr. Újj Irisz, tel.: 250-1020,
cím: 1033 Bp., Fő tér 1., nyitva: K-
V.: 10-18 óra

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne,
tel.: 370-0652, cím: 1043 Bp.,
Berda J. u. 48., nyitva: K-P.: 10-17,
Szo.: 10-14 óra, zárva: 07. 01. – 08.
31.

Józsefvárosi Helytörténeti Alkotóműhely

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Ptlinyi Péter
tel.: 313-0298, cím: 1083 Budapest,
Szigony u. 39., nyitva: K., P. 14-16 óra.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420, cím: 1093 Bp., Pipa
u. 4., nyitva: K-P.: 10-16 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Bihari József,
tel.: 261-5569, cím: 1102 Bp.,
Halom u. 37/b., nyitva: K-Sz.: 10-14,
Cs.: 14-18 óra.

Alberfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum

Vezető: Beleznay Andor, tel.: 208-
6635, cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K-Cs.: 16-18 óra,
zárva: 07. 01. – 08. 31, és egyéb
iskolai szünetekben is.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. György Lajosné, tel.:
365-6126, cím: 1117 Bp., Erőmű u.
4., nyitva: Sze.: 15-18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Kortárs Galéria

Vezető: Dr. Gergely Katalin, tel.:
201-6607, cím: 1122 Bp., Városmaj-
or u. 16., nyitva: K., Cs., Szo.: 10-18
óra, zárva: 08. 01. – 08. 31.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász Katalin, tel.: 349-
1501, cím: 1132 Bp., Váci út 50.,
nyitva: K-Cs.: 10-18 óra, zárva: 06.
17. – 08. 11.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: Mojzes Ildikó, tel.: 419-
8216, cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út
81., nyitva: K., Cs., Szo.: 10-14,
Sze.: 14-18 óra, zárva: 07. 29. – 08.
27.

Erdős Renée Ház

Vezető: Bakonyvári M. Ágnes, tel.:
256-6062, cím: 1174 Bp., Báthory u.
31., nyitva: K-V.: 15-18 óra.

XVIII. Kerületi Pedagógiai Intézet és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Frank Gabriella, tel.: 290-
5629, 295-0877, cím: 1181 Bp.,
Kondor Béla sétány 10., nyitva: H-
Cs.: 8-16, P.: 8-13 óra, zárva az
iskolai tanítási szünetek idején.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa, tel.: 281-
1619, cím: 1191 Bp., Fő u. 38.,
nyitva: K-P.: 14-18, V.: 10-16 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvary Ildikó, tel.: 283-
1779, cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K-V.: 10-16 óráig, zárva: 07.
10. – 09. 15.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sárkány István, tel.: 278-
0710, cím: 1211 Budapest, Szent Im-
re tér 3.,

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

Vezető: Garbóci László,
cím: 1222 Bp., Veréb u. 4.,
(Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt,
Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona, tel.: 287-0083
cím: 1238 Bp., Sztítás u. 105., nyitva:
K-Szo.: 14-18 óra, zárva: 06. 19. –
08. 10.

Budapest történetének válogatott bibliográfiája XV.

- Az áttörés kora:** Bécs és Budapest a historizmus és az avantgard között, (1873-1920) : Klimt, Schiele Kokoschka és a dualizmus művészete című kiállítás tanulmánykötete / [... összeáll. és szerk. F. Dózsa Katalin] ; [fotó: Bakos Ágnes et al.]. – Budapest : Budapesti Történeti Múzeum, cop. 2004. – 508 p. : ill. ; 28 cm
- Várnai Vera:** Festői Budapest : grafikák és festmények a reformkortól napjainkig / [a felvételeket Bakos Ágnes és Tihanyi Benke kész.] ; [térkép Felvidéki András és Kiss István]. – Budapest : Corvina, 2004. – 187 p. : ill. ; 30 cm
- Reklámélet Pest-Budán és Budapesten : 1845-1945 / szerk. Csapó Ka-**
- talín és Karner Katalin. – Budapest : Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár : Geomédia, 2003. – 272 p. : ill. ; 33 cm
- Budapest térképeinek katalógusa / Fabó Beáta, Holló Szilvia Andrea ; [a térkepeket rajz. Kuczogi Zsuzsanna] ; [kiad. Budapest Főváros Levéltára]. – Budapest : BFL, 2003. – 5 db : ill. ; 24 cm**
- Kajetán Endre:** Budapest a „bűnös” város : Budapest szellemi arcképe a polgárosodás folyamatában, 1867-2002. – Budapest : Szenci Molnár Társ., 2003. – 95 p. ; 22 cm
- „Kenyeret, de rózsát is akarunk!”:** Budapesti séta térben és időben - női szemmel / [összeáll. Holló Szilvia Andrea]. – [Budapest]: Nők a Valódi Esélyegyenlőségért Alapítvány, [2004]. – 32 p. : ill. ; 21 cm *
- Újbuda anno :** Budapest XI. kerülete régen és ma / [írta és szerk. Seifert Tibor] [ford. Mészáros Éva] ; [a fényképeket kész. Laczkovich László]. – Budapest : XI. ker. Önkormányzat, 2004. – 78 p. : ill., ; 24 cm
- Szentimrevárosi Egyesület :** az első tíz év története / [szerk. Márialigeti Károly, Meszéna Zsolt, Szuhaj Eszter]. – Budapest : [Szentimrevárosi Egyesület], [2003]. – 200 p. : ill. ; 21 cm
- Bogyirka Emil:** Pesterzsébet elnevezésének változása a dokumentumok tükrében. – [Budapest] : Pesterzsébeti Múzeum, 2004. – 87 p. : ill. ; 21 cm. – (Pesterzsébeti Múzeumi könyvei ; 1.)
- Dalos László:** Az én Erzsébetem. – [Budapest] : Pesterzsébeti Múzeum, 2004. – 151, [1] p., [3] t. : ill. ; 21 cm. – (Pesterzsébeti Múzeum könyvei ; 2.)
- „Múlt nélkül nincs jövő” :** a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum története, 1918-2003 / [szerk. Farkas Gyöngyi, Jankó Annamária, Szijj Jolán]. – Budapest : Petit Real : Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2003. – 175 p. : ill. 30 cm

Tizedszer is eredményesen

Határon Túliak Szere

Tizedik alkalommal rendezett nyári tábort a Lánchíd Kör július 3-13. között a határon túli fiatalok számára. Ennek fő célja az anyaország történelmének, kultúrájának jobb megismertetése volt. A meghívott diákok minden évben újak, kiválasztásuk otthoni tanáraik javaslata alapján történik. A Kör elvárása, hogy olyan hátrányos helyzetű, de jó képességű diákok jöjjenek, akik alkalmasak az itt szerzett ismeretek továbbadására.

Az idén 15 fiatal érkezett a Határon Túliak Szerére – a székelyudvarhelyi Tamási Áron Gimnáziumból hatan, a galántai Kodály Zoltán Gimnáziumból négyen. Kárpátaljáról a Beregszászi Főiskola két történelem szakos tanulója, a Vajdaságból pedig szintén két bölcsészhallgató és egy mikrobiológus diák érkezett a fővárosba. A tábor tematikája, helyszínei a korábbi

évekhez hasonló volt. Az első napon Esztergomban jártak a táborozók.

Az ezt követő többnapos budapesti városnézés helyszínei között szerepelt a budai Vár, a gellérthegy Sziklakápolna, a Margitsziget, a Parlament, a Szent István Bazilika, a Hősök tere, a Batthyány örökmécses, a Vértanúk tere, a Fiumei úti sírkert... – mindazok a helyek, melyek a magyar történelem fontos alakjait, eseményeit, „ereklyéit” idézik meg. Megnézték a Nemzeti Múzeum állandó kiállítását és a Terror Házát is. Elmondásaik alapján mindkettő maradandó élményt nyújtott számukra.

Budapesten délutánonként történelmi, informatikai és Európai Uniók témakörben hallgattak előadásokat. Az előadók szakterületük jeles képviselői voltak: dr. Mojzes Imre, a kör elnöke, egyetemi tanár az informatika gyors, mindennapi

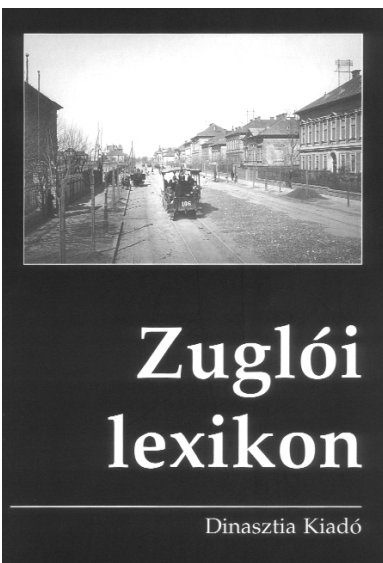
A táborozók egy csoportja az egri Dobó István Vármúzeumban

életünket alakító tényeséről, dr. Gergely Attila, tudományos kutató, szociológus a kontinensek gazdasági fejlődésének lehetőségeiről számolt be. Tartottunk egy Rákóczi-napot: Mészáros Kálmán hadtörténész a fejedelem hadseregéről, Seres István történész a szegénylegényekről beszélt. A Balassi-évfordulóról is megemlékeztünk. Dr. Pálffy Géza történész a korszakról, Szentmártoni Szabó Géza irodalomtörténész Balassi Bálint költészetéről tájékoztatta a fiatalokat, dr. Kerny Terézia művészettörténész pedig Szt. László alakját

idézte meg. A tábor résztvevői ellátogattak Egerbe, Sárospatakra, a Muhi pusztai emlékhelyre és Szerecsre is.

Táborzárásunkra az előadóestek helyszínén, Budapesten, a Magyar Kultúra Alapítvány székházának Mátyás termében került sor. Itt már a kezdetek óta vendégként fogadják a táborozókat. A Budavári Önkormányzat polgármestere, Nagy Gábor Tamás jelenlétében a fiatalok kedves, énekes-verses műsorral vettek búcsút a tábor szervezőitől, a Lánchíd Kör tagjaitól.

Praimajer Mária

Zuglói lexikon

Dinasztia Kiadó

2003-ban Zuglói Önkormányzatának támogatásával jelentette meg másodszer Herminamező Polgári Köre a Zuglói lexikont. A megjelenés apropójaként a kötet

Zuglói lexikon

hátulján olvasható ismertetőből idézünk: „Zugló, mint Budapest XIV. kerülete hivatalosan 1935-ben alakult meg, döntően a régi VII. kerületből, s így a maga hatvanhárom évével érett korba lépett: elérkezett az idő, hogy számba vegye múltját. Területe sokáig lakatlan volt, az első lakók a múlt század első felében telepedtek le a Herminamezőnek elnevezett városrészben.”

A kiadvány főszerkesztője Fodor Béla, a szócikkek írói: Békássy Csaba, dr. Buza Péter, Dvorzsák Szilvia, Lett Miklós, Ligeti Gi-

zella, Rácz András, Samodai József, B. Szabó László, Szuchouszky Ilona. Az immár második, bővített kiadás megjelenésének lehetősége bizonyítja a könyv sikerét és azt, hogy igény mutatkozik a helytörténeti ismeretek ilyen lényegre törő, tömör megfogalmazására. Bevezetőjében rövid útmutatót találunk a lexikon használatához. A szerzők szándéka szerint történeti lexikon készült, a kerület múltját és közelmúltját tárva fel.

Szócikkeinek témáiból válogatva olvashatunk az utcákról, elnevezésük szerint, megemlítve esetleges korábbi neveiket. Írnak né-

hány, az adott területen lévő jelentősebb épületről, tulajdonosokról, híres, az épületekhez kapcsolódó személyiségekről. A kerületben lévő gyárak, üzemek, iskolák történetével is megismerkedhetünk. Külön fejezetben kerültek felsorolásra a köztéri szobrok, emléktáblák, részletesen közölve feliratukat és egyéb mutatóikat. A ma élő híres zuglóiak közül „csak” a kerület előljárói, polgármester, tanácselnök szerepelnek a kötetben. Sok archív fekete-fehér fotóval tették szemléletessé a szerzők írásukat. A lexikont Zuglói rövid története zárja, melyet angol és német nyelven olvashatnak az érdeklődők.

Sz. M.

Mi a tegnap kezét szeretnénk megfogni

Helytörténeti Műhely Zuglóban

Régóta várt alkalomra került sor október 15-én az egykori Kassák Klub felújított tetőterében. Zugló önkormányzata egy Helytörténeti Műhelynek adott végleges helyet a közművelődési célokra átalakított tetőtérben. A városrész alpolgármestere, *Halász Iván* utalt rá, hogy régóta küzdenek egy helytörténeti műhely, gyűjtemény létrehozásáért.

– Több alternatíva merült fel, végül az Uzsoki utca 57-ben, a legendás hírű Kassák Klub korábban vállalkozóknak kiadott tetőterében sikerült megvalósítani elképzelésünket. A Helytörténeti Műhely mellett elindul a „Zugló tanterv”, a kerületi iskolákban való helytörténeti oktatás.

Mint ismert, az épület földszintjén ma egy Szabó Ervin könyvtár működik, ezért csupán a tetőtér felett rendelkezhetett a városrész vezetése. A XXI. század belsőépítészeti színvonalát tükröző felújítás után parányi tetőszinpad és klubszobák sora várja itt vendégeit. A kerület történeti múltját ápoló lokálpatrióták a Herminamező Polgári Kör helytörténeti munkacsoportjában fejtik ki tevékenységüket, melynek eredménye a Zugló Füzetek sorozatában olvasható. Vezetőjük, *Buza Péter* nagy lehetőséget látott a most megnyílt létesítményben.

– Külső-Terézvárosból és Külső-Erzsébetvárosból alakult ki egykor a mostani kerület elődje. Mi a munkánkat

abban a meggyőződésben végezzük, hogy a kerület és a családok közös múltjának megismerése fontos kapaszkodója az életnek. Gazdagok vagyunk! Szegények akkor lennénk, ha nem tudnánk bemutatni gazdagságunkat, aminek része a közös múltunk is. 15 év alatt 15 kötetünk jelent meg, közte a Zugló Lexikon.

A Herminamező Polgári Kör elnöke, *Györffy Miklós* kiemelte annak jelentőségét, hogy a kerületi helytörténeti tevékenység egy ilyen lehetőséget kapott.

– Mi a tegnap kezét szeretnénk megfogni. Azért dolgozunk, hogy a civil világ munkánk által is lábra tudjon kapni. Ennek része a helytörténet, ami egy kis, megfogható dolog.

A Zugló Füzetek még kapható példányai

Buza Péter: FUIT – Egy sír regénye

Irodalmi emlékek Zuglóban – Összeállította: Samodai József; 1993

Békássy Csaba: Tömegközlekedésünk története; 1995

Zugló szobrai és emléktáblái; 1996

Zugló templomai és történelmi egyházai; 2001

Épített örökségünk; 2002

(A *Zugló Lexikon 2003-ban* megjelent második, átdolgozott kiadásáról lásd írásunkat – szerk.)

A kiadványokat Zugló Önkormányzata támogatásával a Herminamező Polgári Köre adta ki.

Újpesti képeslapok és fényképek

Az idei Városnapok előestjén érdekes kiállítás nyílt az Újpesti Polgárcentrum egyik kiállítótermében. A mindkét szintet betöltő tárlókban a negyedik kerület közterületeivel, az egykori Újpest város lakóinak életével ismerkedhetek meg a látogatók, korabeli képeslapok, lappangó fényképfelvételek és néhány más dokumentum segítségével.

A gyűjteményt Kókai Lajos 1934-es Újpest-térképe nyitotta, ezen a már önálló arculattal rendelkező város látható, de még a későbbi szanalások előtti egységes belterülettel. Utóbbi természetesen nem jelentette az itt épített házak és lakások bármilyen egyformaságát. Voltak jobb módú és szegé-

nyebb területek, utcák, s ezt a szociális különbséget gazdagították az állami középületek, az ide települt üzemek, központjaikkal és telephelyeikkel. Mindez érzékelhető a kiállított képeslapokon, amelyeken többnyire a hivatalos várost, és a magánfotókon, amelyeken inkább az itt zajló életet örökítik meg.

A többnyire már ismert képeslapok, és az itt először kiállított magánfotók, illetve dokumentumok időben és térben különös keresztmetszetét mutatták Újpest történetének. Az életképszerűen elkészített fényképfelvételek egy-egy jellemző helyet ábrázolnak: különféle üzleteket, és ezek ellenpontozásául egy tömbben épül villákat, az

István utca házait a Posta-hivatal felől, a Hősök parkját, piaci képeket, közlekedési eszközöket, a városközpont különféle nézeteit. Jelen voltak az egykori város különlegességét adó ipari üzemek, akiket a Lówy Testvérek Falemezgyárának fauszatója reprezentált, és a Károlyi-család, mint a terület legnagyobb földbirtokosa, majorjának serfőzőjével és intézői lakásával. Érdekes szint képviseltek a közösségi képek: a körmeneti felvonulások a két világháború között, az 1945-ös megyeri földosztás, a kerületi Szabó Ervin Könyvtár 1949-es és 1952-es fotója. Hangsúlyossá tették mindezt a jól válogatott dokumentumok: az ipartestületi tabló és ok-

levél, és egy különlegesség, az Árpád-kórház eddig ismeretlen ünnepi albumának másolata.

A kiállítás a felsoroltakon kívül még sok-sok érdekességet tartalmazott. A rövid két hét azonban, amíg nyitva állt, nyilvánvalóan kevés, ezért anyagát, esetleg egyéb gyűjteményekkel együtt nagyobb közönség előtt, más módon is ismertté kellene tenni. Sőt, a kerület foglalkozásszerű és egyéni lokálpatrióta elkötelezettségeit felmérve, e dokumentumok ismeretében az új önkormányzatok létrejöttének másfél évtizedes fordulójára átfogó, retrospektív kiállítás megrendezésére is lehetőség mutatkozik.

Buda Attila

Bécs és Budapest a historizmus és az avantgárd között (1873–1920)

A Budapesti Történeti Múzeum kiadásában megjelent a „Klimt, Schiele, Koschka és a dualizmus művészete” című kiállítás tanulmánykötete „Az áttörés kora: Bécs és Budapest a historizmus és az avantgárd között (1873–1920)” címmel. Maga a kiállítás úttörő és egyedülálló volt több szempontból. Egyrészt a Magyarországi bemutatót megelőzte 2003 tavaszán az igen nagysikerű bécsi tárlat, amelyet a Kunsthistorisches Museum a Collegium Hungaricummal együttműködve a Harrachpalotában az ismertetésre kerülő tanulmánykötettel megegyező címmel mutatott be, s amelynek létrehozásában a Budapesti Történeti Múzeum döntő szere-

pet töltött be – a kiállítás főrendezője mind Bécsben, mind Budapesten *F. Dózsa Katalin*, a BTM főigazgatóhelyettese volt. Másrészt újszerű ez a együttműködés is, ami a hazai intézmények között jött létre: a Bécs és Budapest századfordulós művészetét, kulturális kapcsolatát bemutató hazai kiállításnak a Budapesti Történeti Múzeum mellett a Magyar Nemzeti Galéria és az Országos Széchenyi Könyvtár adott otthont.

A kötet 508 oldalon 43 tanulmányt tartalmaz gazdag képanyaggal. A történeti összefüggések legátfogóbb elemzésétől, amelyek a Monarchia lényegét próbálják megragadni – pl. Moritz Csáky művelődéstörténeti megközelítése,

vagy Gerő András társadalom és esztétikai tanulmánya a két fővárosról, a részterületek, mint a bécsi divat vagy színházi élet monografikus bemutatásáig terjednek a tanulmányok. Rendkívül sokszínűek az írások témái: a két polgármester párhuzamba állítása, társadalom és várostörténet, kávéházi kultúra, irodalmi kapcsolatok, lakáskultúra, magyarok az 1873-as bécsi világkiállítás, építészet, karikatúra, s nagyjából képzőművészet – gödöllői művésztelep, Kéve Művésztszövetkezet, intézmények és alkotók – a historizmustól az avantgárdig.

Azonban mindegyik írás keresi a kapcsolódási pontokat, s kitér a tanulmányokból, hogy a dualizmus kori Bécs és Budapest fejlődése sok vonatkozásban egyidejűséget mutatott.

Látványában, szellemi arculatában erre az időszakra esett a két főváros modernizációja, s közöttük természetessé vált a kulturális csere. Ezt a sajátos kapcsolatot egyszerre jellemezte a „mintakövetés és a saját identitás keresése”. Ezt a gondolatot bontja ki a tanulmánykötet, amelyet a képzőművészet, művelődéstörténet, várostörténet iránt érdeklődők és a kutatók egyaránt haszonnal és élvezettel forgathatnak.

Gali Ágnes

Rákosszentmihály születésének okleveles emlékei

Budapest XVI. kerület Önkormányzata gondozásában megjelenő Kertvárosi Helytörténeti Füzetek 6. számaként egy dokumentumgyűjteményt tarthat a kezében az olvasó, amelynek szerzője *Lantos Antal*.

A sorozatszerkesztő, *Benedek Ágnes* kötetvégi ismertetőjéből idézünk: „Az igazság néha nehezen adja meg magát, a források sokszor mellébeszélnek, sok száz oldalnyi meddő információ közül kell kiszűrni a kutatás céljára vonatkozó adatot.” Így bukkant *Lantos Antal* az eddig rejtőzködő rákosszentmihályi alapdokumentumra, a település önálló nagyközséggé alakulását engedélyező, 1902-ből származó belügyminisz-

teri engedélyre. A sok korabeli fényképpel, térképpel, dokumentumfotóval illusztrált kiadvány második oldalán közölt irat az eleje és egyben vége a történetnek.

Végig követhetjük oldalain a Csömörtől való elválás állomásait, az egyházi, oktatási, közlekedési feltételek fokozatos megteremtését ahhoz, hogy megfelelő felkészültséggel kérhesse a lakosság az önállóság megadását.

A kérvényeket és egyéb iratokat eredeti átirásban közlő füzetben a szerző jelöli az okmány feltalálási helyét, számát. Helytörténeti kutatók számára érdekes olvasmány, s egyben mintaként is szolgálhat *Lantos Antal* munkája.

(szm.)

Óbuda grafikusja az Óbudai Múzeumban

A régi Óbudát és Kárpátalját grafikáiban megőrző *Bolváry József* alkotásait bemutató kiállítást október 7-én nyitották meg az Óbudai Múzeumban. Kiállításuk létrejöttében közreműködött *Tarlós István*, Óbuda-Békásmegyeri polgármestere és *Leyrer Richárdné*, a megnyitó beszédet az önkormányzat kulturális tanácsnoka, *Kemény Krisztina* tartotta. Óbuda szülöttje és egyben polgára volt a restaurátor képzőművész, az 1919-ben született *Bolváry József*. Iparművészetet tanult, keze nyomát az újlaki templom, az Andrassy úti kapualjak, az óbudai templom, a Párizsi áruház Lotz-terme őrzi, aranyozási munkái ma a Mátyás templomot, a Nemzeti Múzeumot, az Országos Levéltárat, a Magyar Tudományos Akadémia dísztermét... díszítik. A hadifogságból hazatérve kezdte otthon megfesteni elsősorban a régi Óbuda utcáit, a Várnegyedet és a Kárpátalját.

A grafikus célja az volt, hogy a mai fiatalok megismerhessék a régi lebontott Óbudát rajzai alapján.

Helytörténetről az autószalonban

Sashalom egyik főutcájában, a Batsányi János utca 28–32-ben működik a KYA autószalon. Rögtön fölmerülhet a kérdés: miért fontos ez számunkra? Válasz is van rá! Rendhagyó módon az autószalon emeletén működik a Macenkai Orosz László Galéria, amelyben október 28-ig helytörténeti

fényképmű kiállítás várja látogatóit. A kerület önkormányzatának támogatásával több mint száz tablón 840 fotó került itt bemutatásra. A kiállítás létrehozása egy lelkes lokálpatrióta csapat munkáját igényelte. Össze kellett gyűjteni a régi házak adatait, archív fotókat keresni hozzájuk és megörökíteni jelenlegi

állapotukat. A kiállításról szervezőjét, *Lantos László* helytörténészt kérdeztük.

– Háromnegyed évig tartott a fotók kiválasztása, beazonosítása. A házak feléről sikerült csupán felvételt kapni. Mindenki segített, köztük jelentős gyűjtők is. Dr. Nagy Péter több mint kétszáz képeslapot adott át és Majer Jenőtől szintén ennyi anyagot kaptunk. A tablók 50 százaléka szentmihályi épületeket mutat be. Itt sok középület van.

Megtudtuk, hogy a kiállítást összehozó lelkes csapat másik két tagja *Tóth Miklós* és *Széman Richard* volt. A kerületben a helytörténeti

kiállítás egyébként sem előzmény nélküli. A múlt év jelentős helytörténeti eseménye volt a kerület történetét térképekkel bemutató tárlat.

– Kerületünk önkormányzata rendszeresen támogatja a település történeti múltjának ápolását. A mostani kiállításunk megnyitóján *Szabó Lajos Máttyás* polgármester 11 ház tulajdonosának emléklapot nyújtott át. Kitüntetésük oka az volt, hogy házukat eredeti formájukban állították helyre. Ezt a gyakorlatot a kerület később is folytatni tervezi. A Kertvárosi Helytörténeti Füzetek 7. száma is előkészítés alatt van – a mátyásföldi repülőter történetét fogja bemutatni.

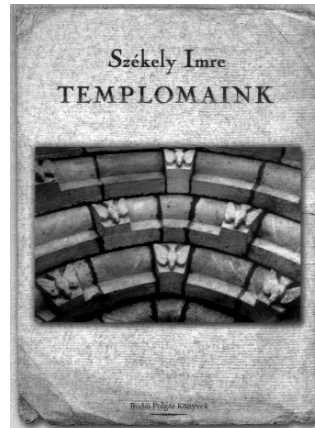
A helytörténeti fotókiállítás megnyitása

Budai Polgár Könyvek

Budapest II. kerülete Pesthidegkúttól a Vízivárosig terjedő településrészeinek sokarcúságát mai látványán kívül régészeti feltárások, történeti kutatások igazolják. A Budai Polgárban közzölt sorozat gyűjteménye a *Székely Imre* tollából megjelent *Templomaink* című kötet, melynek kiadója a kerület önkormányzata. A szerző következő szavaival ajánlja a könyvét: „A hívő emberek rendszerint mindig ugyanabba a templomba járnak szentmisére, istentiszteletre. Sokszor saját templomuk történetéről, művészi értékeiről is csak keveset tudnak, a tőlük távolabb eső egyházi épületeket pedig csak hírből ismerik.” A templomok ismertetője építésük sorrendjében következik. Az épület környezetének rövid leírását, tele-

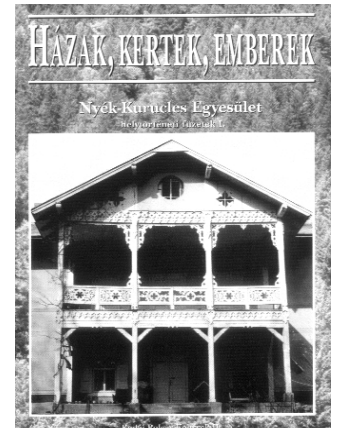
püléstörténeti összefoglaló követi az egyes fejezetekben, majd az építés körülményei sorakoznak. A II. kerület húsz egyházi épülete jelenik meg az oldalanként két-három színes fotóval illusztrált kötetben.

A Nyék-Kurucles Egyesület helytörténészei *Baranyi Judit* elnök előszavával jelentették meg városrészüket múltjával kapcsolatos írásait. Szűkebb pátriájuk, a Budakeszi út és a Hűvösvölgyi út által határolt terület, történeti emlékei elevenednek meg a kiadvány lapjain. Olvashattunk Ferenchalom környékéről, a villák sorában Manning, Dohnányi, Rajnai családok otthonairól és kertjeikről. De feltárul előttünk a buda-nyéki királyi villa, a budaszentlőrinci

pálos kolostor vagy a Lipótmező története.

Kiadványuk feladatát *Bencze B. György* polgármester fogalmazta meg: „A Budai Polgár Könyvek sorozat elindításával az volt a célunk, hogy időről

időre közreadjunk egy-egy olyan gyűjteményt, amely bemutatja a kerület értékeit, és ezzel hozzájárul lakó környezetünk jobb megismeréséhez, értékeink tiszteléséhez.”

Szöllősy

F.: Budapesti Honismereti Társaság

1043 Budapest,
Berda József u. 48.

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjában. A Nemzeti Civil Alapprogram Közép-Magyarországi Regionális Kollégiuma, a Budapest Főváros Önkormányzata Civil Szervezetek és Társadalmi Kapcsolatok Bizottsága, a Nemzeti Kulturális Alapprogram Ismeretterjesztés és Környezetkultúra Szakmai Kollégiuma valamint a budapesti kerületek önkormányzatainak támogatásával jelenik meg.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság: Ádám Ferenc, Breinich Gábor, Buda Attila, Sándor P. Tibor, Sipos András,
Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum.
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652)
Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273